

Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yusuf Alper (solda), KARATAHTA/İş Yazıları Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Dr. Naci Önsal (sağda)'ın sorularını cevapladı.

Ereğli Demir Çelik'in olduğu Ereğli'ye yakışmakta ve anlam bulmaktadır.

Sorunun başına dönersek; bu organizasyondan memnun musunuz? Tabiki memnunuz. Ancak daha iyisinin ve amaca uygun olanının yapılabileceğine inanıyorum. Bunun için *"kurultayların kendi iç motivasyonu ile zamanla kendiliğinden bir iyiye gidiş olacağı"* beklentisine girmek yerine *daha iyisi için doğru müdahalelerin de yapılması gerekiyor.* Bu konuda yalnızca öğrencilerden ve akademisyenlerden değil bu Kurultay'ın paydaşı olan Sendika ve sendikacıların da değerlendirmeleri yol gösterici olabilecektir.

■ Üniversite düzeyinde katılım yeterli mi?

Türkiye'de Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü eğitim veren bölümler dikkate alınınca (Kurultay tarihi ile sınav tarihlerinin çakışması dolayısıyla katılmayan 2-3 bölüm dışında) tamamına yakınının katıldığı bir platform olarak dikkat çekmektedir. Bunu organizasyonun çok dikkat çeken başarılarından biri olarak görüyorum. Kurultaya katılan öğrenci sayısı bakımından 4 kongrede, bölümler adına katılan öğretim üyeleri hariç, 140-170 arasında değişen öğrenci katıldı. Bu yıl 5'incisine katılacak öğrenci sayısı 190 civarında.

Biz Üniversite olarak Kurultayın düzenlendiği otelin kapasitesi yanında, Kurultay'ın etkinliği bakımından da sayının 150 civarında olmasını arzu ediyoruz. Çünkü *sayı çokluğunun Kurultayın sağlamayı amaçladığı yakın sosyal ilişkiler kurmayı engelleyeceğini düşünüyoruz.*

Kurultaya katılım konusunda organizasyon sürecinde çözmekte zorlandığımız diğer konular ise şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

- a) Bazı üniversitelerden üniversiteye ayrılan kontenjanın üzerinde öğrencinin katılma isteğinde bulunması (İstisnai olarak katılmayan veya eksik sayıda öğrenci ile katılan üniversitelerin kullanmadığı kontenjanı yeniden dağıtarak çözmeye çalışıyoruz)
- b) Yüksek lisans öğrencilerinin de Kurultaya katılma istekleri: Kurultay esas olarak lisans öğrencilerine yönelik olarak düzenlendiği için yüksek lisans öğrencilerinin katılmasını arzu etmiyoruz. Ancak, çok sayıda üniversiteden gelen yoğun talepleri dikkate alarak bazı üniversiteler için 1 veya 2 yüksek lisans öğrencisinin katılmasına izin verildi.
- c) Katılım konusunda yaşadığımız en ciddi problem daha önceki yıllarda katılan öğrencilerin tekrar katılmak istemelerinden kaynaklanıyor. Bu talepleri, Kurultayın düzenlenmesinin ne kadar isabetli olduğunu da

gösteren bir kriter olarak da değerlendiriyoruz. Ancak, başlangıç amaçlarını ve sınırlılıklarını da düşünerek daha geniş sayıda öğrencinin katılması için lisans eğitimi süresince öğrencilere bir defa katılma izin verilmesinin daha doğru olduğuna inanıyoruz.

2018 yılında 5'incisi düzenlenecek Kurultayın bir tür gala özelliği taşıması, sınırlı sayıda daha önceki toplantılara katılan mezun olmuş ve çalışma hayatında olanların katılımlarının sağlanarak Kurultay tecrübelerini yenilere aktarmalarını arzu ediyoruz. Bu sebeple hem katılan üniversite hem de öğrenci sayısı bakımından en fazla öğrencinin katıldığı Kurultay olacak gibi görünüyor.

■ Bu organizasyonun tarafı olmanız nasıl karşılıyor?

Bu soru benim için çok açık değil, ancak anladığım kadarıyla Uludağ Üniversitesi tarafından düzenlenmesi, her yıl aynı bölümün düzenlenmesi dolayısıyla ortaya çıkan "taraf olmaktan" bahsediyorsunuz. Bu sorunun biraz da diğer bazı üniversitelerin de organizasyona ev sahipliği yapma arzusundan ve bu arzu ile Sendikaya yönelik taleplerinden kaynaklandığını düşünüyorum.

Öncelikle, bir Kurultay düzenlenmesi fikrinin Türk Metal Sendikası ile Uludağ Üniversitesi tarafından bir proje olarak geliştirilmesi taraf olmamın doğal sebebi. İlk Kurultay düzenlenirken ilk planda 5 yıllık bir

dönem için düzenlenmesi, bu 5 yılın sonunda bir değerlendirme yapılarak devam edilip edilmeyeceğine karar verilmesi üzerinde hemfikir kalınmıştı. Dolayısıyla ilk 5 yılın bu çerçevede aynı Üniversite tarafından, aynı yerde ve benzer formatla düzenlenmesini olması gereken olarak değerlendiriyorum. Geçen 4 yıllık organizasyon sürecinde düzenleyici üniversite olarak belirli bir tecrübe birikimine ve pratiğine sahip olduğumuzu düşünüyoruz. Yalnızca biz öğretim üyelerinin değil, Üniversitemiz bölüm öğrencilerinin de bu Kurultayı Üniversitemizin bir faaliyeti olarak sahiplendiklerini, Kurultay ile Bölümümüzü özdeşleştirdiklerini görüyoruz. Kurultayın öğrencilerin genel olarak çalışma hayatına ancak özellikle de sendikalara yönelik ilgilerini artırdığını gözlemliyoruz.

Son olarak Kurultayı, Üniversitemizin Türkiye'deki Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri lisans eğitimine yönelik olarak yarattığı BİR DEĞER olarak görüyoruz, sahipleniyoruz ve devam ettiği sürece Üniversitemizde düzenlenmesini arzu ediyoruz.

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinde sınavsız, konferans ve dersler yapılmasını ve bu dersleri işin pratiğinden gelenlerin vermesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Kesinlikle çok olumlu ve mutlaka olması gereken olarak değerlendiriyorum. Aslında birçok öğretim üyesinin aklından geçen, bir şekilde ve dersin içeriği uygunsuz zaman

zaman da hayata geçirmeye çalıştığı, ancak süreklilik ve kurumsallık niteliği kazanmayan bir uygulamadan bahsediyoruz. Çok faydalı olacağını düşünmekle birlikte sınavsız olması dolayısıyla karşılaşılabilecek "*öğrenci ilgisizliği*" problemini çözecek bir yöntem bulmak gerekiyor. Çünkü bazen biz öğretim üyelerinin, bazen de öğrenci topluluklarının düzenlediği toplantılarla ilgili en önemli sıkıntı yeterli katılımcı ile toplantıları gerçekleştirmektir. Her ne kadar "*önemli olan nicelik değil, nitelik*" diyerek katılımcı sayısı eksikliğini telafi edecek bir *haleti ruhiye* içine girerek çok önemsemiyor gibi görünsek de ciddi bir organizasyon gerektiren bu nitelikteki bir derse/faaliyete yeterli katılımın sağlanması ve öğrencinin ilgilendiğinin görülmesi devamlılığı için önemli bir motivasyon sebebinin oluşturuyor.

Kişisel düşüncem, bölüm programları içinde yer alan ve diğer dersler gibi 14 hafta süresince devam eden, mutlaka öğrencinin transkriptinde yer alacak şekilde değerlendirmesi yapılan, her hafta başka bir kişinin ders verdiği bir programın düzenlenmesi üzerinde düşünmek gerekir. Bu üniversite-sanayi veya üniversite çevre ilişkileri bakımından önemli bir proje olur.

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri bölümleri olarak bu içerikte bir organizasyonu düzenlemede zorlanmayacağımızı, konu ve konuşmacı bulma konusunda sıkıntımız olmayacağını düşünüyorum. Ancak, öğ-

renci lisans eğitimi yönetmeliklerinde bu içerikte bir ders veya proje için sürekliliği sağlayacak bir değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar başlatmak gerekiyor diye düşünüyorum. Belki halen yürüttüğümüz araştırma yöntemleri-güncel konular dersleri bu amaçla kullanılabilir şekilde modüler bir yapıya dönüştürülebilir.

■ Sosyal güvenlik sistemimiz düzene girdi mi? Yoksa bir savrulma mı yaşıyor?

Herhalde 1990'lı yıllarda Türk Sosyal Güvenlik Sistemi "*krize gidiyor, kriz içine düştü, krizde*" kelimelerinin yer aldığı en fazla sayıda yazıyı yazan, çoğunluğunu sendikaların düzenlediği panel ve konferanslarda dile getirenlerden biriyimdir diye düşünüyorum. O yazılar, bir felaket tellallığı yazıları değildi. Ülkenin isminin Türkiye veya bir başka ülke olduğuna bakmadan, sosyal sigorta sistemimizle ilgili bazı temel verilere bakarak ve süregelen uygulamaları değerlendirerek o yazıları kaleme alındı ve yazılarda dile getirilen hususlar da kimsenin bilmediği hususlar değildi. Her şey hepimizin gözü önünde oluyordu. Benim yapmaya çalıştığım, Dünya'da sosyal güvenlik alanında yaşanan gelişmeleri ve ortaya çıkan problemleri izleyerek bu problemlerin kaçınılmaz olarak bize de yansıtacağını öngörerek "kral çıplak" demekten başka bir şey değildi.

1990'lı yıllarda Türk sosyal güvenlik sistemi her alanda bir "ye-

tersizlik" problemi yaşıyordu. Kişi olarak kapsam yetersizdi; sigorta kolları itibarıyla kapsam yetersizdi; sosyal güvenlik garantisi olarak seviye yetersizdi, gelir ve aylıklar düşüktü ve nihayet standart olarak sağlık hizmetleri yetersizdi.

*Ancak asıl öne çıkan ve tartışılan sorun sosyal sigorta kurumlarının finansman açıkları idi. Ancak bu problem de çok yanlış tartışılıyor, problemin boyutu anlaşılıyordu? Niçin? Esasen Türk sosyal sigorta kurumlarının uzun vadeli sigorta kolları fon esasına göre kurulmuştu. Yani her nesil çalışma hayatında ödediği primlerle kendi emeklilik dönemini karşılayacak primleri ödüyordu. Dolayısıyla herhangi bir zaman diliminde SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığının "kasasında", bütün emeklilerinin bugün ve gelecekte ödenecek emekli aylıklarının karşılığını yanı sıra halen çalışanların da yatırdığı primlerin karşılığı (matematik karşılıklar) olması gerekiyordu. Ancak başta fonların yanlış kullanılması ve erken yaşta emeklilik uygulaması olmak üzere bir dizi "*görünür ve adeta kasti uygulamalar*" ile bu fonlar eritildi. Sistem fiilen dağıtım esasına dönüştü ve bugün çalışanların bugün emekli olanları finanse ettiği bir yapıya dönüştü ve 1990'lı yılların başında bu Kurumlar, bırakın "kasalarında" para olmasını, o yılın gelirleri o yılın giderlerini karşılayamaz hale gelmişti. Yani fiilen dağıtım esasına dönüşen sistem bu durumda bile gelirleri ile giderlerini karşılayamaz ve açık*

verir hale gelmişti. 1990'lı yıllarda sıklaşan ekonomik kriz dönemlerinde sosyal sigortaların finansman açıkları öncelikle çözülmesi gereken "akut problem" haline gelmişti ve her hükümet programında sosyal güvenlik sistemi ile ilgili kapsamlı düzenlemeler yapılmasına yönelik politika önerileri yer alıyordu.

1999 yılında 4447 sayılı Kanun böyle bir ortamda gündeme gelmişti. Kanun esasen, orta ve uzun dönemde gelirleri artıran ve giderleri azaltan uygulamalarla sosyal sigorta kurumlarının finansman dengesini sağlamayı amaçlıyordu. Emeklilik yaşının yükseltilmesi, prime esas kazançların kapsamının ve sınırlarının yükseltilmesi bu çerçevede hayata geçirildi. Ancak kabul etmek gerekir ki "havuç politikasının" sonucu da olsa aynı Kanunla Türkiye 1959 yılından beri tartıştığı işsizlik sigortasına kavuştu. 4447 sayılı Kanun beklenen sonuçları getirmeyince ve 2002 yılında "köklü bir iktidar değişikliği" ile birlikte yeniden kapsamlı bir düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıktı ve 5510 sayılı Kanun bu ortamda kanunlaştı.

5510 sayılı Kanun, ister yeniden yapılandırma isterse reform olarak adlandırılınsın, esas olarak farklı çalışan gruplarını tek bir rejim altında toplayarak sosyal güvenlikte "norm ve standart birliğini sağlama" ve mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal sigorta sistemi oluşturma amacını güdüyordu. 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı Kanun, 1945 yılında

başlayan ve 60 yılı aşan sosyal sigorta tecrübesi de dikkate alınarak hazırlanan, "sosyal sigortacılık ilkelerine göre işleyen bir sistem oluşturma" arayışlarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal güvenlik alanında bu tür kapsamlı değişiklikler ve reform sıklıkla rastlanmaz. Çünkü sistemin işleyişinden kaynaklanan geçmiş dönem ve geleceğe yönelik haklar-yükümlülükler ilişkisi bu alanda sıklıkla değişiklik yapılmasını engeller. 5510 sayılı Kanundan sonra beklenen Türk sosyal güvenlik sisteminde bir istikrar döneminin başlaması, sorudaki ifade ile "düzene girmesi" idi.

Ancak bugün gelinen noktada, yani Sisteme istikrar getirmesi gereken yeni bir Kanunun yürürlük tarihinden 10 yıl sonra, "sosyal güvenlikte bir savrulma mı yaşıyoruz?" sorusunun gündeme gelmesi ilgi çekicidir.

Hemen belirtiyim, mevzuat açısından bakılırsa tam bir savrulma yaşıyoruz. Bu konuşmanın yapıldığı Nisan 2018 tarihi itibarıyla, 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden bugüne kadar geçen 9,5 yıllık sürede 5510 sayılı Kanunda 52 değişiklik yapılmıştır. Yürürlük tarihinde 109 asıl ve 13 geçici maddeden oluşan Kanun Nisan 2018 tarihi itibarıyla 107 asıl, 16 ek ve 75 geçici madde olmak üzere toplam 198 maddelik bir Kanun haline gelmiş Madde sayısı bakımından yüzde 57 oranında yeni madde ilave edilmiştir. 5510 sayılı Kanunda, 2016 yılında 9; 2017 yılında 9 ve 2018

yılına ilk 3 ayında 5 ayrı değişiklik yapılmıştır. Bu durum o hale gelmiştir ki 2017 yılı Yıllık Programında 154 nolu tebdir ile 2017 yılı aralık ayı sonuna kadar "sosyal güvenlik mevzuatının sadeleştirilmesi" bir politika hedefi olarak konulmuştur. Ancak bu hedefin 2017 yılı içinde gerçekleşmeyeceği kesin olarak anlaşılmalı ki 2018 yılı programında da 123 nolu politika tedbiri ile "Bireylerin sosyal güvenliğe ilişkin hak ve yükümlülüklerini doğrudan mevzuata başvurarak anlayabilmelerini kolaylaştırmak için öncelikli olarak belirlenecek konulardan başlamak üzere mevzuat sadeleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir" ifadesi konulmuştur.

Aslında bu savrulma ile ne kastettiğimi tam da bu söyleşinin yapıldığı günlerde sosyal sigortalar hukuku kitabını güncellerken yaşadıklarım ile açıklamaya çalışayım. Yukarıda belirttiğim sık düzenlemeler sosyal güvenlik hukuku alanında yazılmış bütün kitapları kısa sürede "tarihi geçmiş, güncelliğini kaybetmiş" hale getirdi. Yeni baskılar için de bu "mevzuat değişikliği" fırtınasının bitmesini beklemek en akılcı davranış olacaktır. Ancak yayınevi kitabın yeni baskısı için talep iletince önce kesinleşmiş değişiklikleri ilave ettim. Bu arada 7103 sayılı Kanun numarası ile Kanunlaşan torba tasarı TBMM'de idi ve kitabın yeni baskısında bu tasarı ile getirilen değişikliklerin yer almasını istiyordum. Önce tasarı üzerinden getirilen değişiklikleri kitaba işledim. Tasarının yasalasma

sürecinde TBMM görüşmelerini takip etmeye çalıştım. Bu arada ittifak yasası devreye girdi ve gecikti. Ben de bu gecikmeye rağmen bekledim. Tasarı Kanunlaştıktan sonra Resmi Gazetede yayınlanmasını bekledim. Şansıma Kanun, TBMM'de Kanunlaştıktan 6 gün sonra ve 27 Mart 2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlandı. Ancak resmi gazetenin o günkü asıl sayısında değil, o gün yayınlanan 3 mükerrer sayının ikincisinde 7103 Kanun numarası ile yayımlandı ve ben bu bilgileri de ekledim. Tam her şey bitti derken KDV ile ilgili Kanun tasarısının TBMM'de görüşmeleri devam ederken verilen bir önerge ile 5510 sayılı Kanunda değil ama 5510 sayılı Kanunda GSS kapsamını etkileyen "Genelkurmay başkanı ile generaller, emeklileri ve ailelerinin GSS kapsamı dışına çıkarılmasını düzenleyen" değişiklik gündeme geldi. Bu defa bu değişikliği beklemeye başladım. Ancak, tasarı kanunlaştıktan sonra daha fazla beklememek için Resmi Gazetede yayınlanmasını beklemeden değişikliğin özünü ilgili bölüme ekledim ve kitap baskıya gönderildi. Bitmedi. Benim de gözümünden kaçmış olmalı ki, 7103 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerin Başbakanlık Mevzuat Dairesinde Kanun metnine işlenmiş şekli 3 Nisan 2018 itibarıyla yayınlanınca Tasarıda yer alan "18 yaşından büyük ancak 25 yaşından küçük olanların sigortalılık ilişkilerinin aynı gün bildirilmesi" ile ilgili değişikliğin TBMM görüşmeleri

sırasında çıkarıldığını fark ettim. 1999 yılında getirilen önceden bildirme ilkesini önemli ölçüde zedeleyecek bu değişiklikle ilgili eleştirilerimi dile getiren uzun sayılabilecek bir dipnot bilgisi ile kitapta bu bilgiye yer vermiştim. Kitabın basılmamış olmasına dua ederek yayınevini aradım. Kitabın baskı için hazır olduğunu ancak başlamadıklarını bildirince yalnızca bu değişikliğin yer aldığı sayfada, ancak kitapta dipnot düzenini bozmadan son değişikliği yaptım. Bu değişikliği yaptığım gün 3 Nisan 2018 günü idi. Bitti mi? Hayır. Bugün, yani 4 Nisan 2018 tarihi itibarıyla KDV yasası olarak bilinen yasa Kanun Numarası verilerek (7104) Cumhurbaşkanlığına sunuldu ve ben bu Kanun numarasını ilgili bölümdeki açıklamaya ilave edemedim. Şimdi, kitap çıkmadan bir başka değişiklik daha yapılmasın diye bekliyorum!

Ancak sosyal güvenlik sisteminin düzene girmesi veya savrulması ile soruda esas kastedilen sistemin temel göstergelerindeki durum ise burada da iç açıcı şeyler söylemek mümkün görünmemektedir. Nitekim, kendi ifadelerimizi kullanmadan Kalkınma Bakanlığı 2018 yılı yıllık programının sosyal güvenlikle ilgili kısmında;

- 1) Sistemde gerçekleştirilen reformlara rağmen, sosyal sigorta sisteminin gelirleri giderlerini karşılayamamakta ve sistem açık vermeye devam etmektedir. Bütçeden SGK'na yapılan transferler GSYİH'nın yüzdesi olarak 2015 yılında yüzde 0,53

iken, 2016 yılında 0,78'e yükselmiştir.

- 2) Sosyal sigorta sisteminin finansal sürdürülebilirliğinin önemli göstergelerinden biri olan aktif/pasif oranı 2014 yılı sonu itibarıyla 1,77 iken, 2015 yılında 1,76; 2016 yılında ise 1,67 olarak gerçekleşmiştir.

İfadeleri yer almıştır. Bir başka gösterge SGK'nun finansman açıkları ile ilgilidir. Buna göre 2016 yılında Hazine'den SGK'na yapılan toplam transfer 108 milyar TL iken, 2017 yılında 128 Milyar TL'ye yükselmiştir. Bu miktarın azalacağı yönünde de bir gelişme yoktur. Esas olarak devletin finansmana doğrudan katılımını doğru bulmakla birlikte bu şekilde bütçeden yapılan transfer anlamında bir katılım, bu söyleşide sebeplerine giremediğim gerekçelerle, doğru bulmadığımız bir yöntemdir.

Hem finansman açıkları, hem de aktif/pasif sigortalı oranlarındaki kötüye gidiş, gerek 1999 gerekse 2008 yılı reformlarında iyimser yorumlar için dile getirilen "*Türkiye'nin sahip olduğu demografik fırsat penceresine*" rağmen olmuştur. Dönem itibarıyla aktif sigortalı sayısını artıracak işgücüne katılma oranının yükselmesine, (2008 yüzde 44,9; 2017 de yüzde 52,8), kayıtdışı istihdam ciddi oranda düşmesine (2008 de yüzde 43,5; 2017'de yüzde 33,3) rağmen aktif/pasif sigortalı oranı iyileşmemiştir. Ve nihayet, 1999 yılında kademeli olarak yükseltilecek emeklilik yaşı

ile ilgili geçiş döneminin yarısının geçilmesine rağmen (çeşitli açıklamalar olmakla birlikte prim gün ve hizmet süresini doldurduğu halde yaş sebebiyle bekleyenlerin sayısı 300-700 bin arasında değişmektedir) bu kötüleşme gerçekleşmiştir. Kısaca, Türkiye reform yaparken "fırsat" olarak sunulan avantajlarının bir kısmını kullanmasına rağmen kötüye gidiş devam etmiştir.

Hükümetin SGK'na para aktarma konusundaki istekliliği ve kararlığı dikkate alınır, kötüye gidişin sigortalıya yansımaları bir süre daha geciktirilebilir. Bir savrulmadan bahsetmek için erken olabilir ancak Genel Sağlık Sigortası bakımından nüfusun yüzde 98,6'sını kapsama alınması ile ilgili *olağanüstü iyi* göstergenin dışında "*sosyal güvenlikle ilgili hiçbir göstergenin*" iyiye gitmediğini söylemek abartma olmayacaktır.

Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili bir savrulmadan bahsedilecek ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen kamu sosyal güvenlik harcamaları için söz konusu olabilir. 2003 yılında GSYİH'nin yüzde 0,40'ı civarında olan sosyal yardım ve hizmet harcamaları 2009 yılında GSYİH'nin yüzde 1,37'sine kadar yükselmiş ancak sürdürülememiştir. Nitekim bu harcamalar 2015 yılında yüzde 1,03'e, 2016 yılında yüzde 1,08'e düşmüştür. Ekonomik durgunluk yanında resmi rakamlara göre sayıları 3.2 milyona ulaşan "*geçici koruma statüsüyle*" ülkemizde bulunan 3.2 milyon Suriyeli

ile Suriye'lilerin gölgesinde kalan Afganistan, Irak, Somali, Pakistan ve diğer ülkelerden gelen sayıları 1 milyona yaklaşan diğer yabancılar Türkiye'nin sosyal politikasını doğrudan etkilemeye başlamıştır. 2017 yılında toplam sosyal yardım harcamaları 27 milyar TL iken, 5 yıllık sürede Suriyeliler için harcanan paranın toplamı TL olarak 84 milyar; ABD doları olarak 30 milyar dolar olarak açıklanmıştır (Recep Akdağ, 6 Aralık 2017, gazeteler). Bu kişiler için yapılan harcamaların ötesinde, yukarıda belirtildiği gibi sosyal yardım ve hizmetleri için ayrılan bütçenin küçülmesi Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012 yılı başında hayata geçirmeyi planladığı "*Bütünleşik Sosyal Yardım Ağı*" ve "*Aile Sosyal Destek Projeleri*" hayata geçirilememektedir. Bu gecikme sosyal sigorta sistemini de olumsuz etkilemekte, sosyal sigorta sisteminin aksaklıkları sosyal yardım ve hizmetleri, sosyal yardım ve hizmetlerdeki aksaklıklar da sosyal sigortaları olumsuz etkilediği için Türk sosyal güvenlik sistemi birbirini olumsuz olarak etkileyen negatif bir sarmal içine düşmektedir.

■ Sigortalıların istekleri ile Kurum uygulamaları ne ölçüde telif ediliyor.

Sosyal güvenlik reformu ile ilgili olarak yukarıda belirtilen eleştirilerin dışında söylenmesi, dile getirilmesi gereken son derecede olumlu gelişmeler de var. Bunlardan ilki Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile ilgilidir. Kabul etmek gerekir ki, nüfusun yüzde

98,5'i GSS kapsamına alınmıştır. 7,9 milyon kişinin primi devlet tarafından ödenerek GSS kapsamındadır. Bu sayı ve oran yüksek ve biraz da sanal bulunabilir. Bağımlı nüfusun fazlalığı, pasif sigortalıların fazlalığı dile getirilebilir. Ancak gerçek olan o dur ki Nüfusun yüzde 98,5'inin kapsama alınmış olması, diğer hiçbir ekonomik-sosyal göstergede rastlanmayan bir şekilde yüksek bir orandır ve olumludur. Bu noktada atılan doğru adımlar şunlar olmuştur. SSK hastanelerinin devrinden önce (bu devirle ilgili tartışmaları bir yana bırakarak) nüfusun yüzde 60'ını oluşturan SSK'lıların sağlık hizmetlerini, Türkiye'de toplam sağlık hizmetlerinin yüzde 18'ini arz eden SSK hastanelerinden almak zorunda olması çok doğal olarak bir *"kuyruk-kalitesizlik-muayenehane-bıçak parası-cepten para harcama"* fasit dairesini doğuruyordu. Nüfusun yüzde 17-18'ini oluşturan Emekli Sandığı Mensupları, toplam sağlık hizmetlerinin 80'ini arz eden Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler ve MSB hastanelerinden sağlık hizmeti taleplerini karşılayabiliyorlardı ve bu da son derecede önemli bir rahatlık kalite getiriyordu. Hatta, kendi sağlık tesisleri olmayan Bağ-Kur yapmış olduğu hizmet alımı sözleşmeleri ile mensuplarına bütün devlet hastaneleri ve bazı özel hastanelerden sağlık hizmet alma imkanı sağladığı zaman bu kesim de sağlık hizmetleri bakımından SSK'lıların önüne geçmişti. Üzerinden çok süre geç-

mediği için hep birlikte hatırlayalım. Aylıkların seviyesi ile birlikte sağlık hizmetlerinden faydalanma kişilerin sigortalılık statü tercihlerini etkiliyor, *Bağ-Kur'dan SSK'ya, SSK'dan Emekli Sandığına doğru bir sigortalı iç-göçü gerçekleşiyordu.*

Bu noktada 5510 sayılı Kanunla hayata geçirilen GSS ile bütün sigortalıların aynı şartlarla bütün sağlık kurumlarına başvurma imkânının getirilmesi sağlık sistemindeki önemli rahatlamayı beraberinde getirmiş *"etkin kaynak kullanımı"* gerçekleştirilmiştir. Bunun istatistiklere yansımaları cepten harcamaların azalması, hastane/özel muayenehane döngüsünün kırılması, hizmete erişimin kolaylaşması, memnuniyetin artması ve nihayet sağlık hizmet sunucularına başvuru sayısının yükselmesi olmuştur. SGK'nın tek hizmet alıcısı olması bu talep artışının getirdiği maliyet artışının da sınırlı kalmasını sağlamıştır. Ancak, yukarıdaki olumlu değerlendirmeler, bu alanın sorunsuz olduğu anlamına da gelmemektedir. Şimdi tartışılması gereken konular; sağlık personeline yönelik performans dayalı ücret sisteminin Türkiye'de toplam sağlık hizmetleri kalitesine yönelik etkileri, artan özel sağlık kuruluşları ve cepten ödemelerin artışı, Üniversite hastaneleri başta olmak üzere kamu sağlık kuruluşlarında e-randevu sistemi dolayısıyla hastane önünde görülmeyen ancak randevu alamamadan kaynaklanan uzun süreli beklemler (evde kuyruk) ve nihayet özel sağ-

lık kuruluşlarının artan cazibesi ile kamu sağlık kuruluşlarından ayrılan hekimlerin sayısal artışı bu alanın yeni problemlerini oluşturmaktadır.

Sosyal güvenlik reformunun bir amacı, sistemin paydaşları bakımından *kolay erişilebilir bir işleyiş sistemi* oluşturmaktır. Kabul etmek gerekir ki 2000'li yıllarda SSK ile başlayan e-sigorta uygulamaları sigortalıların, işverenlerin ve aylık alanların Kurumla olan ilişkilerinde önemli bir zaman tasarrufu hizmet kalitesi artışı sağlamıştır. Birçok ülke *bakımından iyi uygulama örneği* olarak değerlendirilecek çok sayıda işlem e-sigorta ortamında gerçekleştirilmektedir ve Türkiye'de e-devletin en geniş kapsamlı ve etkin uygulaması SGK tarafından gerçekleştirilmektedir. Geline nokta itibarıyla ayrıca bir belge veya karta ihtiyaç duyulmaksızın vatandaşlık numarası ile bütün SGK hizmetleri ve en önemlisi de bütün sağlık hizmetleri faydalanma süreci işlemleri (sağlık kuruluşuna başvuru, muayene, ayakta/yatarak tedavi, ilaç-iyileştirme araçları temini vb.) erişilebilir hale gelmiştir. Sağlık sistemi *"tam da istendiği gibi"* birçok bakımdan şeffaf ve erişilebilir hale gelmiştir. Sigortalılar bakımından hizmet süresi ve sağlık hizmetleri kullanımını ilgili bilgilere erişim kolaylığı sağlayan bu sistem, işverenler bakımından sigortalı bildiriminden primlerin ödenmesine kadar bir dizi işlemi e-sigorta ortamında zaman kaybı olmadan gerçekleştirme imkânı vermiş, önemli bir zaman kaybı önlenmiştir.

Ancak her şey yukarıda belirtildiği gibi güllük-gülistanlık değil. Bilişim teknolojisinin sosyal güvenlik alanında kullanılması ile ilgili en önemli ve hayati eksiklik, Dünya'da birçok sosyal güvenlik kurumunun kendi internet erişim sayfasında verdiği *"aylık hesaplama"* hizmetinin SGK tarafından verilmemesidir. Türkiye'de insanlar bakımından iki önemli hayati soru:

- 1) Ne zaman ve nasıl emekli olabileirim?
- 2) Emekli olursam ne kadar aylık alırım?

sorularıdır. Sigortalıların bu sorulara cevap arama sürecindeki belirsizlik ve boşluk, zaman zaman sigortalıların istismarına da yol açan "piyasa" yaratmıştır. Muhtemelen çok sayıda kişi bu piyasada hatırı sayılır miktarda ödeme yapmakta veya yanlış ve yetersiz bilgilerle hak kaybına uğramaktadır. "Aylık hesaplama sisteminin sayfaya konulmaması bir programlama eksikliği midir? Yoksa yeni sistemde miktarı giderek düşecek olan aylıkların seviyesi ile bilgileri açıklamaktan kaçınmak mıdır?" sorularının cevabını Kurum yetkililerine bırakmak gerekir.

■ Sosyal güvenlik uygulamaları AB normlarına uygun mu?

Bu soruyu cevaplamak için AB katılım müzakerelerinde yer alan 35 fasıldan 19 numaralı fasılı oluşturan "Sosyal Politika ve İstihdam" faslı ile ilgili gelişmeleri değerlendirmek gerekir. AB müktesebatına uyum

bakımından bu fasıl altında yer alan sosyal güvenlikle ilgili olanları kısaca hatırlamak gerekirse;

- Bütün nüfusa, ancak özellikle 18 yaş altındaki nüfusa ücretsiz sağlık hizmeti temini,
- Gelir testi ile düşük gelirli olanların sağlık hizmetlerinden faydalanmasının sağlanması,
- Kısmi süreli çalışanların sosyal güvenlik haklarına yönelik düzenlemeler yapılması,
- Kadın-erkek ayırımını ortadan kaldıran ve aile yükümlülüklerinin eşit paylaşılmasına imkân veren düzenlemelerin yapılması,
- Yabancıların sosyal güvenlik haklarının düzenlenmesi,
- Engelli kişilerin sosyal güvenlik haklarının pozitif ayırıcılık uygulaması ile genişletilmesi,
- Geçici tarım işçileri, kısmi süreli çalışanlar, ev hizmetlerinde çalışanlar gibi a-tipik işlerde çalışanların sosyal güvenlik haklarının sağlanması,

gibi konularda çeşitli destekleyici ve teşvik edici yasal düzenlemeler yapılmış, dar kapsamlı da olsa projeler hayata geçirilmiştir (çalışan kadınların bakıcı ücretlerinin karşılanması gibi). Bu düzenlemeler bütün sorunların çözüldüğü anlamına gelmese de toplumda çeşitli bakımlardan dezavantajlı olan grupların sistemle entegrasyonu sağlanmak istenmiştir. AB uyum sürecinin dışında sistemin kendi işleyiş esasları da yukarıda belirtilen düzenlemelerin

yapılmasını gerekli kılan hususlardı. Dönem olarak AB uyum sürecinden bağımsız olarak bu düzenlemelerin hayata geçirilmeye çalışıldığı bir dönem içindeyiz.

Türkiye'nin sosyal güvenlik bakımından en önemli eksikliği sosyal yardım ve hizmetlerle ilgilidir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması bu alanda bütünleştirici politikaların oluşturulması ve yürütülmesi bakımından önemli bir avantaj sağlamış olmakla birlikte sosyal yardım ve hizmetlerde "*hak temelli, objektif-nesnel koşullarla, talep şartına bağlı olmaksızın*" güvence sağlama hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli eksiklikler vardır. Anlık ve politik endişelerle başlatılan bazı sosyal yardım ve hizmet uygulamaları Bakanlığın bütünleşik sosyal yardım ve hizmetleri hayata geçirmesini geciktirmiş görünmektedir. Sosyal yardımlarla ilgili bir başka problem alanı da şüphesiz Suriyeliler olmuştur. Yapılan yardımlar için katlanılan maliyetin yüksekliği bir yana systemsiz ve *Ensar anlayışı* ile yürütülen sosyal yardım ve hizmetler, Türkiye'nin bütüncü bir sosyal yardım ve hizmet sistemi oluşturmasını engellemiş görünmektedir.

Sıklıkla dile getirmeye çalıştığım gibi, toplumun Suriyeliler sorunu olarak ifade ettiği, ancak Suriyelilerin gölgesinde kalan fakat sayıları onlara yaklaşan, giderek artan ve çok sayıda ülkeden gelen düzensiz, kontrolsüz insan göçü Türkiye'nin bütün sosyal politikasını etkilemeye başlamış-

tır. Görünür ve kısa dönemde de bu problemin çözüleceği yönünde bir gelişme yoktur. Bu insan göçünün bir tarafını oluşturan başta AB ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerle dış politikaya bağlı olarak yaşanan politik gerilimler de *sorunun Türkiye'nin sorunu* olarak kalmasına, kronikleşmesine yol açmaktadır.

Geçici, dönemselsel olarak görülen sorunun kalıcılık niteliği göstermeye başlaması, (sorunların üzeri örtülmediği, görmezden gelinmediği sürece), Türkiye'yi önümüzdeki yıllarda sıklıkla bu sorunu tartışmaya itecektir. Türkiye, Suriyeliler başta olmak üzere düzensiz insan göçüne yönelik "*üst-devlet politikasının temel esaslarını*" belirgin hale getirmediği Türk insanının günlük hayatını doğrudan etkileyecek çok yönlü sosyal sorunların yaşanması kaçınılmaz görünmektedir.

■ Bir anınızı anlatır mısınız?

Herhalde en zor sorulardan birisi bu olsa gerek. Herkesin birçok anısı vardır. Ancak hangisinin insanın hem kendisi ve okuyanlar için önemli olduğuna karar vermek çok kolay değildir. Meslek hayatımı çok derinden etkileyen bir gelişmeyi bu vesile ile anlatmak isterim.

Bir şekilde öğretmen okulu mezunu olduğum için akademik kariyer yapmayı daha okulun ilk yılından itibaren hedef olarak belirlemiştim. O zamanki ismi ile Bursa Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi-nin ilk iki sınıfı ortak, üçüncü sınıfta

ise iktisat, işletme, sosyal siyaset ve kooperatifçilik ile siyasal bilimler bölümlerinden biri seçiliyordu. Ben iktisat bölümünü tercih ettim. Bugün hepsine minnet hissi duyduğum bütün hocalarımız da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden geliyordu. Derslere olan devam ve ilgim dolayısıyla 3'üncü sınıfta Rahmetli Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay, "Bursalı, seni buraya asistan alalım" dediği zaman duyduğum memnuniyeti anlatamam. Bu söz, beni mezun oluncaya kadar hem çalışmalarım hem de hedeflerim bakımından etkiledi. Ancak, okulun son yılında Ahmet Kılıçbay hocamız Bursa'ya gelmeyi bıraktı. Mezuniyet sonrası, verdiği söze istinaden İstanbul Üniversitesine gittiğimde beni hatırladı ancak Bursa Üniversitesi ile bir ilgisi kalmamıştı.

Son sınıfta, Rahmetli Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş tarafından verilen "sosyal planlama" dersine hoca gelmediği zaman yine Rahmetli olan Prof. Dr. Haşmet Başar geliyordu ve ben o dersin yürütümünde ders sırasındaki ilginin ötesinde final sınavında Haşmet Hoca'nın dikkatini çekecek şekilde yüksek bir not almıştım. Bu yüksek not ve sosyal politikaya ilginde, ikinci sınıfta rahmetli Prof. Dr. Orhan Tuna hocadan aldığımız sosyal politika, üçüncü sınıfta rahmetli Prof. Dr. Sabahattin Zaim hocadan aldığımız Çalışma Ekonomisi derslerinin de etkisi oldu. Sınıf ve devam eden öğrenci sayısı da az olduğu için de Haşmet Başar hoca ile yakın ilişki kurma imkanımız olmuştu. Ancak,

o günkü ismi ile sosyal siyaset, bugünkü ismi ile çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümü akademik kariyer için düşündüğüm bir bölüm değildi. Bir hafta sonu ders çalışmak için arkadaşlarla buluşmaya giderken, oturduğum yere yakın Şeker Şirketinin idare binasının olduğu yerde Haşmet Başar hocayı arabasını yıkarken gördüm ve selam vererek yanına yaklaştım. Ders dışındaki bu ayaküstü konuşma sırasında ben akademisyen olmak istediğimden ve hedeflerimden bahsedince Haşmet hocanın "Seni bizim bölüme alalım, yarın okula gel görüşelim", sözü hayatımı değiştirdi.

Ertesi gün Haşmet Hoca ile yaptığımız görüşme, hayatımda yeni bir yolun başlangıcı oldu. Kürsü başkanı

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş hoca ile İstanbul'da yapılan görüşme, sınav süreci ve sınav sonuçları açıklanmadan 6 Kasım 1981 tarihli Yükseköğretim Kanununun çıkması ayrı bir anının konusunu oluşturdu.

Şüphesiz birçok ortamda dile getirdiğim ve dile getirmeye devam edeceğim husus, "İyi ki sosyal politikayı seçmişim" ifadesi olacaktır. Ve kendimi o kadar şanslı addediyorum ki, Türkiye'nin ilk kuşak sosyal politikacıları olan "Prof. Dr. Orhan Tuna, Prof. Dr. Sabahattin Zaim, Prof. Dr. Nusret Ekin, Prof. Dr. Metin Kutal, Prof. Dr. Toker Dereli, Prof. Dr. Gülten Kutal, Prof. Dr. Haşmet Başar ve doktora tez hocam Prof. Dr. Turan Yazgan'dan" ders alma, onların öğrencisi/asistanı olma imkânını buldum.